

Süme, Mehmet, “Osmanlı Devleti’nde Taşrada Muhtarlık Teşkilatının Kuruluşu: Bolu Örneği”,
Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 8/14, ss.93-108.
DOI: 10.31765/karen.1013876

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

** Doç. Dr.,
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Bolu/TÜRKİYE
✉ sume_m@ibu.edu.tr

ORCID : 0000-0002-0450-3372

Anahtar Kelimeler: Bolu, Kastamonu,
Muhtarlık, Kâhya, Kocabaşı.

Keywords: Bolu, Kastamonu, Mukhtar,
Steward, Kocabaşı.

OSMANLI DEVLETİ’NDE TAŞRADA MUHTARLIK TEŞKİLATININ KURULUŞU: BOLU ÖRNEĞİ *

Mehmet SÜME**

Öz: II. Mahmut (1808-1839) iktisadi, askeri, idari, hukuki, eğitim ve sosyal alanlarda bir dizi yenilikler yapmıştır. Bu yeniliklerin birçoğunun en karakteristik özelliği alanlarında ilk olmalarıdır. Bu ilklerden biri de Osmanlı ülkesinde muhtarlık teşkilatının kurulmasıdır. Osmanlı Devleti’nde XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar köy mahalle idaresinden imamlar sorumluydu. Muhtarlık teşkilatı ilk kez 1829’da İstanbul’da kuruldu. Bu uygulama taşrada ise ilk kez Kastamonu’da gerçekleştirilmiştir. Kastamonu sancağı mütesellimi Dede Mustafa Ağa İstanbul’daki muhtarlık uygulamasını örnek alarak 1833 yılında taşradaki ilk muhtarlık uygulamasını başlatmıştır. Dede Mustafa Ağa Kastamonu’da yaptığı çalışmalarını ve elde ettiği sonuçları bir rapor haline getirerek İstanbul’a sunmuştur. Dönemin padişahı II. Mahmut bu uygulamadan memnun kalmış ülke genelinde muhtarlık teşkilatının ihdas edilmesini istemiştir.

Bolu bu dönemde Kastamonu Eyaletine bağlı bir sancak statüsündeydi. Dolayısıyla Bolu taşrada Kastamonu ile birlikte muhtarlık teşkilatının ilk kurulduğu beldelerden biridir. Bolu sancağında seçilen muhtarların isimleri 19 Haziran 1834 tarihi itibarıyla İstanbul’a bildirilmiştir. Bu çalışmada Bolu’da muhtarlık teşkilatının kuruluşu anlatılarak teşkilatın taşrada kuruluşuna ilişkin bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Ayrıca muhtarlık teşkilatının taşrada kuruluşuna ilişkin Anadolu ve Rumeli’deki uygulamalarından, örnekler verilerek konuya ilişkin farklı yaklaşımlar bir karara bağlanmaya çalışılmıştır. Benzer bir husus gayrimüslim mahallelerindeki kocabaşı veya kethüda seçimi için de geçerlidir.

ESTABLISHMENT OF THE ORGANIZATION OF MUKHTAR IN THE PROVINCES IN OTTOMAN EMPIRE: THE EXAMPLE OF BOLU

Abstract: Sultan Mahmut II (1808-1839) innovated in economic, military, governmental, legal, education and social areas. The most characteristic feature of most of these innovations is that they are first in their areas. One of these innovations is the establishment of the organization of mukhtar in the Ottoman Empire. In Ottoman Empire, Imams had been responsible for the administration of the village/neighborhood until the first half of the 19th century. The organization of mukhtar was established for the first time in 1829 in Istanbul. The first practice of this organization in the province was in Kastamonu. Kastamonu Sanjak governor Dede Mustafa Aga

Geliş Tarihi / Received Date: 23.10.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 04.04.2022

started the first mukhtar practice in the province in 1833 by following the example of mukhtar practices in Istanbul. Dede Mustafa Aga documented the works and the obtained results in Kastamonu and presented them to the central office in İstanbul. Sultan Mahmut II, the ruler of the period, was satisfied with the works and ordered that the organization of mukhtar shall be established in the provinces.

Bolu was a Sanjak, regarded as a part of Kastamonu province during the Ottoman period. Thus, Bolu was one of the towns in which the organization of mukhtar was established for the

first time along with Kastamonu. The names of mukhtars elected in Bolu Sanjak were reported to Istanbul on June 19, 1834. The purpose of this study is to explain the establishment of the organization of mukhtar in Bolu and give information about the practices throughout this establishment in the province. Also, different approaches relating to the subject were tried to come to a conclusion by giving some examples from the practices of the establishment of the organization of mukhtar in the province in Anatolia and Rumelia. Similar explanations were given for kocabaşı or chamberlain elections in non-Muslim neighborhoods.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyıldan itibaren devletin kötü gidişatını durdurmak amacıyla literatürümüzde ıslahat olarak adlandırılan bir dizi reformlar yapılmıştır. Bu reformlar kimi zaman ivme kazanmış kimi zaman ise engellenmiştir. Osmanlı reform çabalarının hızlanıp arttığı dönem Tanzimat olarak kabul edilse de bu dönemin alt yapısı II. Mahmut'un yaptığı reformlarla atılmıştır. II. Mahmut iktisadi, askeri, idari, hukuki, eğitim ve sosyal alanlarda bir dizi yenilikler yapmıştır. Yapılan yeniliklerin birçoğunun en karakteristik özelliği alanlarında ilk olmalarıdır. Bu itibarla II. Mahmut dönemi başarılar dönemi olmaktan ziyade pek çok alanda ilkler dönemidir. Osmanlı ülkesinde muhtarlık teşkilatının kurulması da bu ilklerden biridir.¹

Muhtar sözcüğü seçilmiş, seçkin anlamına gelir. Terim olarak ise köy veya mahalle işlerine bakmak üzere halkın seçtiği kimse anlamında kullanılır.² Muhtarlık teşkilatı kurulmadan önce mahalle, köy ve kasabının önde gelen kişilerle esnafın ileri gelenlerini nitelemek için de muhtar tabiri kullanılmıştır.³ Osmanlı Devleti'nde taşra teşkilatının en alt birimi köyler ve mahallelerdi. Köy ve mahalle yönetiminden sorumlu olan muhtarın yüklendiği görev ve sorumluluklar bu iki idari birimi önemli kılmaktadır.⁴ Mahalle ve köylerdeki vergilerin toplanması, asayişin sağlanması, mürur tezkirelerinin verilmesi, nüfus sayımlarında görev alma, askerlik işlerinin yürütülmesi ve halk ile devlet arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi muhtarın başlıca görevleriydi.⁵ Osmanlı Devleti'nde muhtarlık teşkilatı ilk olarak 1829'da başkent İstanbul'da kurulmuştur. İstanbul'da muhtarlık teşkilatının kurulması başlıca üç nedene dayandırılmaktadır. Bunlardan birincisi 1826'da Yeniçeri Ocağının lağvedilmesiyle ortaya çıkan asayiş sorunudur. İkincisi taşradaki işsiz kesimlerin iş bulma düşüncesiyle İstanbul'a yönelmesi ve bu hususu kontrol altına almak için düzenlenen mürur tezkerelerinin kontrollerinden sorumlu olan imamların bu konuda yetersiz kalışıdır. Üçüncüsü ise vergilerin layıkıyla toplanamamasıdır.⁶

Muhtarlık teşkilatının taşrada uygulaması merkezi idarenin İstanbul'daki muhtarlık uygulamasını taşraya yayma düşüncesinin bir sonucu değildir. Aksine taşrada meydana gelen bir sorunun çözümünde İstanbul'da kurulan muhtarlık teşkilatının örnek alınmasıdır. Taşrada muhtarlığın kuruluşu, 1833'te Kastamonu'nun Taşköprü Kazasında yaşanan bir hadise sonucu Kas-

¹ Hayta ve Ünal, 2005: 99,113

² Devellioğlu, 1984: 805.

³ Akyıldız, 2006: 51.

⁴ Ergenç, 2012: 78.

⁵ Güneş, 2014: 69-121.

⁶ Ortaylı, 2000: 108.

tamonu Sancağı mütesellimi Mustafa Ağa'nın, kendi inisiyatifi ile olayın çözümünde İstanbul'da kurulan muhtarlık teşkilatını örnek almasıyla gerçekleşmiştir.⁷ Halktan haksız yere yüksek oranda vergi toplayan Taşköprü Kazası ayanı Ömer Ağa bununla yetinmemiş, kendisine karşı koyan ahaliye zulmetmişti. Kastamonu mütesellimi Mustafa Ağanın bu konuda ayan Ömer Ağaya yapmış olduğu uyarılar etkili olmamış, hatta uyarıları dinlemeyen Ömer Ağa isyana kalkışmıştır. Bu gelişmeler üzerine mütesellim Mustafa Ağanın gönderdiği askerler Ömer Ağa ve adamlarının isyanını bastırmıştır. Daha sonra mütesellim Taşköprü'de yeni bir ayan seçimi yoluna gitmemiştir. Halk nezdinde saygınlığı olan tecrübeli, namuslu ve kabiliyetli kimselerden seçtiği iki kişiyi her mahallede İstanbul'u örnek alarak muhtar-ı evvel (birinci muhtar) ve muhtar-ı sani (ikinci muhtar) sıfatıyla muhtar tayin etmiştir. Ayrıca mahalle imamlarını muhtarlara, muhtarları mahalle sakinlerine ve mahalle ileri gelenlerini de birbirine kefil yaparak durumu bir rapor halinde İstanbul'a bildirmiştir.⁸ Bu uygulamadan memnun kalan padişah II. Mahmut taşraya gönderdiği emirlerle İstanbul'da yürütülen muhtarlık uygulamasına uygun olarak her eyalet sancak ve kazada muhtarlık teşkilatının kurulmasını emretmiştir. Padişahın emri gereğince taşrada bulunan yöneticiler muhtarlık teşkilatının tesisi için mahalle ve köylerde muhtarlık nizamını uygulayarak elde ettikleri sonuçları Bâb-ı Âliye bildirmişlerdir. Muhtarlık teşkilatının kurulması yolunda bölgelerindeki çalışmaları tamamlayarak sonuçları Bâb-ı Âliye bildiren beldeleri şu şekilde sıralamak mümkündür. Ankara, Antalya, Aydın Balıkesir, Beyşehir, Bolu, Bozok (Yozgat), Bursa, Canik (Samsun), Edirne, Filibe, Hamid (Isparta), İzmir, Kastamonu, Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar), Karasi (Balıkesir), Karaman, Konya, Kocaeli, Kütahya, Menteşe (Muğla), Manastır, Niğde, Saruhan (Manisa), Sivas, Tokat, Tırhala, Selanik, Teke (Antalya), Silistre ve Trabzon, sancakları. Adı geçen yerler dikkate alındığında muhtarlık teşkilatının hem Anadolu'da hem de Rumeli'de tesis edildiğini görüyoruz.

Muhtarlık teşkilatı, İstanbul'da asayişin temin kaygılarıyla ihdas edilirken, taşrada II. Mahmut'un ortadan kaldırmaya çalıştığı ayanlığın yerine ikame edilmiştir.⁹ Bolu bu dönemde muhtarlık teşkilatının taşrada ilk kurulduğu yer olan Kastamonu Eyaletine bağlı bir sancak statüsündeydi. Dolayısıyla Bolu muhtarlık teşkilatının ilk kurulduğu beldelerden biridir. Bolu sancağında seçilen muhtarların isimleri 19 Haziran 1834 tarihi itibarıyla İstanbul'a bildirilmiştir.¹⁰

1. Bolu'da Muhtarlık Teşkilatının Kuruluşu

Bolu'da muhtarlık teşkilatının kuruluşuna ilişkin bilgilerimiz öncelikle Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi kataloğunda yer alan BOA, ARSK, d. Nr. 1672 künyeli Bâb-ı Asaî Ruûs Kalemi Defteri'ne dayanmaktadır. Ruûs Kalemi, Divan-ı Hümayûn'un önemli kalemlerinden biri olup, vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, timar ve zeâmet sahipleri gibi üst düzey görevler dışındaki bütün hizmetliler ve memurların tayin işlemlerinin yapıldığı ve bunlara dair kayıtların tutulduğu kalemdir. Hazine, evkaf ve gümrükten maaş alan bütün devlet memuriyetleri bu gruba dahildir. Ruûs adı verilen evrak memurların tayin işlemlerini gösterir ve bunlar ruûs kalemindeki, defterlere kayıt edilirdi.¹¹ Taşrada yapılan muhtarlık seçimi sonuçlarının tutulduğu defterlerin ruûs defterine kayıt edilmesi devletin muhtarlık teşkilatına bakış açısını göstermesi ve bu teşkilata yüklediği misyonu yansıtmaya açısından önemlidir. Bir başka deyişle muhtarın mahalle ve köyde devleti temsil yetkisi teşkilatın kuruluşu ile birlikte başlamıştır.

1.1. Bolu Merkez Mahallelerinde Muhtarlık Seçimi

Bolu'da yapılan ilk muhtarlık seçimi kayıtlarını ihtiva eden yukarıda künyesini verdiğimiz defter 24x71.5 cm. ebadındadır. Kayıtlar ikinci sayfadan başlamakta olup toplam 4 sayfadan ibarettir. Defterin başlangıç kısmında;

⁷ Güneş, 2014: 22.

⁸ Çadırcı, 1970: 410; Akyıldız, 2006: 52.

⁹ Güneş, 2014: 24-26.

¹⁰ BOA, ARSK, d. 1672.

¹¹ Osmanlı Arşivi Rehberi, 2010: 77

“Bâis-i defter oldurki, Bâ irâde-i seniyye karargir olan nizam-ı müstahsen üzere taht-ı nizâm rabt olunub Nefs-i Bolu Kazasının havî olduğu mahallât ve nevahî ve divan ve muhtar-ı evvel ve sâni nasbıyla imam ve nuhtarlara ve sagir olan kuraların fakat imamlarının mühürleri izam iktiza idüb isimlerini mübeyyin kube’l-i şer’i den der-bâr inde’l neferade irsal ve takdim kılunan kazâ-i mezbûrun defteridir ki ber- vech-i zikr olunur. Fî 11 Safer sene 1250. Nazır-ı defter Livâ-yı Bolu”

şeklinde bilgiler yer almaktadır.¹² Buna göre bir irade-i seniyye ile gerçekleştirilip karar altına alınan muhtarlık seçimlerinin dayanağı belirtilerek. Muhtar-ı evvel ve sani sıfatlarıyla muhtarların belirlendiği mahalle ve köylerin muhtarları ve imamları, küçük olan köylerin ise hafız ve imamları için gerekli olan mühürlerin gönderilmesi istenmektedir. Daha sonra Bolu merkez, merkeze bağlı nahiye ve köylerde seçilen muhtarların isimleri sıralanmaktadır. Muhtarlık seçim sonuçları Bolu şer’i mahkemesinde kayıt altına alınmıştır. Defterin son sayfasında yer alan, “Hurrîre bî- ma’rifeti’ş- şer’i ve’l- valî, ve’l vüçûh, ve’l- ahâli, es- Seyyid, el-Hâcc Mehmed Raşid, gufire-leh, el-müvellâ hilâfe bî-medîne-i Bolu nemakâhû el-fakir ileyhi azze şanûhû. (Mühür) es-Seyyid Mehmed Raşid”¹³ kaydı Bolu’da yapılan muhtarlık seçim sonuçlarının Bolu valisi, ileri gelenleri ve ahalisinin katılımı ile şer’i mahkemede Bolu naibi Seyyid Mehmed Raşid tarafından kayıt altına alındığını göstermektedir.

Taşrada muhtarların seçimle mi yoksa atamayla mı belirlendiğine dair farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan birincisinde halkın ileri gelenlerinin oybirliği ile seçildiği yönünde iken¹⁴ ikincisinde ise bu seçimin beldenin ileri gelenleri marifetiyle değil muhtar adaylarının mütesellim tarafından seçildiği yönündedir.¹⁵ Muhtarları belirleme işlemi kaynaklarda “intihab/seçme, seçilme”¹⁶ ve buna bağlı olarak “bi’l- intihab /seçim yoluyla” kavramları kullanılmaktadır. Bolu’da muhtarlık saçımları ile ilgili olmak kaydıyla intihab usulüne açıklık getiren bir belgede şu hususlara yer verilmektedir. “Bolu’nun her bir mahallesinin imam ve ahalileri marifetimizle huzûr-ı şer’e celb ve vüçûh-ı memleket ve erbâb-ı sühan hazır oldukları halde mücerrebü’l-etvar ve ehl-i urz güruhundan her bir mahalleye bi’l intihâb evvel ve sani itibarıyla ikişer muhtar ahalinin istidalarıyla vech ile nasb olunub..... Bende el-Hâcc Ahmed Mütesellim-i Livâ-i Bolu”¹⁷ bu bilgiler ışığında Bolu’da bulunan mahalle halkı, mahalle ileri gelenleri ve imamlar, Bolu mütesellimi tarafından şer’i mahkemeye çağrılmış ve bu şahıslar muhtar olarak seçtikleri kişileri dilekçeleri ile belirtmek suretiyle namuslu ve tecrübeli kişiler arasından seçim yoluyla muhtar-ı evvel ve sani sıfatıyla muhtarlarını belirlemişlerdir. Seçim yoluyla belirlenen muhtarlar ise Bolu müteselliminin onayı ile göreve gelmişlerdir. Bu uygulamanın sadece Bolu’ya mahsus olmadığı ülke genelinde bu şekilde hareket edilmesi yönünde karar alındığı ilgili belgenin başında yer alan “Dersaadette karargir olan nizâm-ı müstahsene...” ve “Bolu sancağında dahi usul-ı mezkûra tatbiken...”¹⁸ ibarelerinden anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle bu ibarelerle Bolu mütesellimi el- Hâcc Ahmed uyguladığı seçim esaslarının dayanağını açıklamaktadır. Böylece belgedeki bilgiler taşrada muhtarlık seçiminde atama mı yoksa seçim mi geçerlidir tartışmalarına son vermektedir. Bolu’da yapılan ilk muhtarlık seçimlerinde muhtar olarak seçilen kimseler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

¹² BOA, ARSK, d. 1672.

¹³ BOA, ARSK, d. 1672.

¹⁴ Çadırcı, 1970: 13.

¹⁵ Akyıldız, 2006: 16,17

¹⁶ Devellioğlu, 1984: 529

¹⁷ BOA. C.DH. 14-699.

¹⁸ BOA. C.DH. 14-699.

Tablo 1. Bolu Merkez Mahalle Muhtarları

Sıra No	Mahalle	Muhtar
1	Cami-i Kebir Mahallesi	Muhtar-1 evvel Seyyid Hafız Hüseyin Muhtar-1 sani Halil
2	Mahalle-i Karamanlı	Muhtar-1 evvel Eciroğlu Seyyid Ahmed Muhtar-1 sani Molla Ali
3	Mahale-i Akmescid	Muhtar-1 evvel Hacı Ahmed Muhtar-1 sani Hafız Mehmed Raşid
4	Mahale-i Debbağlar	Muhtar-1 evvel Dellal Ömer oğlu Abdi Muhtar-1 sani Hafız Mehmed
5	Mahale-i Karaçayır	Muhtar-1 evvel el-Hâcc Mehmed Emin Muhtar-1 sani Hacı Mustafa
6	Mahale-i Akpınar	Muhtar-1 evvel Armudoğlu Salih Muhtar-1 sani Anbarlıoğlu Mehmed
7	Mahale-i Hoca Bey	Muhtar-1 evvel Mir Mehmed Efendi Muhtar-1 sani Nalbant Hacı Mustafa
8	Mahale-i Yeni Cami	Muhtar-1 evvel Hafız Eşref Muhtar-1 sani Salih
9	Mahale-i Çukur	Muhtar-1 evvel Hacı Halil Muhtar-1 sani Hacı İzzet
10	Mahale-i Gölyüzü	Muhtar-1 evvel Seyyid Mehmed Muhtar-1 sani Mehmed
11	Mahale-i Semerkand	Muhtar-1 evvel Seyyid Ali Bey Muhtar-1 sani Mehmed Emin
12	Mahale-i Aslâhaddin sagir (küçük)	İmam Hüseyin Efendi

Kaynak: BOA, ARSK, d. Nr. 1672

Osmanlı Devleti'nde taşrada yapılan muhtarlık seçim ve yazım usüllerinde standart bir uygulamanın olmadığını söyleyebiliriz. Belki de bu hususta ülke genelinde yürütülen uygulamanın yegâne standardı muhtarlık seçimlerinin bir irade-i seniyye gereğince ve bi'l -intihâb/seçim yoluyla bütün mahalle ve beldelerde muhtar-1 evvel ve sani sıfatıyla iki muhtarın belirlenmesiydi. Bunun dışında seçimin yazımı ve süreçlerinde farklı uygulamaların olduğu görülmektedir. Bazı sancaklarda hane sayısı az olan mahalleler birleştirilerek tek bir muhtarın idaresine verilmiştir. Örneğin Tokat ve Divriği'de küçük mahalleler birleştirilerek tek bir muhtarın idaresine verilmiştir.¹⁹ Bu uygulama kırsal kesimde köylerde de uygulanmış ve Menteşe sancağı dahilindeki birçok küçük köy birleştirilmişti.²⁰ Uygulamalar ülke genelinde bir kural haline getirilememiştir. Örneğin Bolu'da Müslüman küçük mahalle veya köylerinin birleştirilmesi yoluna gidilmemiş küçük olan yerler muhtarlık teşkilatı öncesinde olduğu gibi imamların idaresine bırakılmıştır. Tabloda 12. sırada yer alan Aslâhaddin Mahallesi'nin yanına sagir (küçük) ibaresi eklenmiştir. Karşısında ise sadece mahalle imamının ismi belirtilerek diğer mahallelerde olduğu gibi muhtar-1 evvel ve muhtar-1 sani sıfatıyla belirtilen isimlere yer verilmemiştir. Biz bu yazımdan küçük olarak belirtilen Aslahaddin Mahallesi'nde muhtarlık seçimini yapılmadığını, mahalle yönetiminin eskiden olduğu gibi mahalle imamının uhdesine verildiğini anlıyoruz. Aşağıda belirtileceği üzere Bolu'daki gayrimüslim mahallelerinde ise bu uygulamanın aksine ülkenin diğer bölgelerinde bulunan ve uygulamalarından örnekler verdiğimiz mahallelerin birleştirilmesi yoluna gidilmiştir.

¹⁹ Güneş, 2014: 34; Atam, 2013: 80,81.

²⁰ Güneş, 2014: 34.

Ayrıca muhtarlık seçim sonuçlarını ihtiva eden Bolu defter nazarı kaydının giriş kısmında Bâb-ı 'Alî'den imamlar ve muhtarlar için mühür talep edilirken bu husus "*Bolu merkez kazasındaki mahalleler, merkeze bağlı nahiye, divan ve köylere de birinci ve ikinci muhtarlar ve imamlar için fakat küçük olan köylerde ise sadece imamlar için mühür gerekmektedir*"²¹ şeklinde açıkça belirtilmiştir. Muhtarlık seçiminden sonraki süreç şu şekilde işlemiştir. Öncelikle muhtarların isimleri beldenin kadısı tarafından deftere kaydedilmiştir. Daha sonra bu defterler önce defter nazırına ve buradan da Ceride Nezareti'ne gönderilmiştir. Seçilen muhtarların adları padişahın onayından geçtikten sonra Darphane'de adlarına mühürler kazdırılmıştır. Mühürlerin muhtarlar ve imamlara ulaştırılmasıyla süreç tamamlanmıştır.²² Bolu'da muhtarlık seçimlerinin yapıldığı 1834 yılı itibarıyla kaç hane sayısının altında kalan mahalle ve köylerin küçük olarak nitelendirildiklerine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Daha sonra 1864 tarihli vilayet nizamnamesinde bu hususa açıklık getirilmiştir. Buna göre eyalet merkezi olan şehirlerde her iki yüz hane, sancakta ise her yüz hane için bir muhtar seçilmesi kararı alınmıştır. Kaza ve köylerde ise yirmi ile elli hane arasında hane sayısına sahip olan yerlerde muhtar seçilecekti.²³ Bolu'da nüfusu az olan köylerde muhtar seçiminin yapılmayıp yönetimin eskiden olduğu gibi imamlara bırakıldığına dair örnekler köyler bölümünde belirtilecektir.

Muhtarların görev sürelerine gelince, muhtarlık teşkilatının taşrada ilk kurulduğu yıllarda seçilen muhtarların ne kadar süreliğine seçildiğine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu konudaki genel yaklaşım muhtarların uygulamalarından yöre halkının memnun kalmaları şartıyla görevlerinde kaldıklarıdır. Bununla birlikte yolsuzluk vb. nedenlerle muhtarların görevden alınması yeni muhtarların seçilmesinde önemli bir etken olmuştur.²⁴ Tabikî muhtar değişikliklerine yol açan gelişmelerden birinin de vefatlar olduğunu belirtmemiz gerekir.

1840 tarihli Bolu nüfus defterindeki verilerden yararlanarak, Bolu'da 1834'te seçilen muhtarların görev sürelerine ilişkin bir fikir elde edebiliriz. Tablo 1'de yer alan, Akmescit mahallesi muhtarı Ahmed Ağa, Karamanlı Mahallesi muhtarı Eciroğlu Ahmet, Gölyüzü Mahallesi muhtarı Mehmed ve Karaçayır Mahallesi muhtarı el-Hâcc Mehmed Emin 1840 tarihli nüfus defterinde de yine ilgili mahallelerin muhtarı oldukları görülmektedir. Aradan altı yıl gibi uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen aynı kişilerin muhtarlıklarını sürdürüyor olmaları. Yukarıda belirttiğimiz "*halkın memnun kalması şartıyla muhtarlar görevlerini sürdürüyordu*" şeklindeki genel yaklaşımları ve tahminleri destekler niteliktedir.²⁵ Muhtarların görev süreleri hakkında tespit edilebilen ilk kanunî düzenleme, 1864 Vilâyet Nizamnamesi ile yapılmış olup görev süreleri bir yıl olarak belirlenmiştir.²⁶

1.2. Bolu Ermeni Mahalleleri Kocabaş Seçimi

Muhtarlık teşkilatının kurulması ile birlikte gayrimüslim mahalle ve köylerindeki temsilcilerin belirlenmesinde de farklı uygulamaların olduğunu görüyoruz. Bazı beldelerde her bir gayrimüslim mahalle ve köy için ayrı ayrı temsilci seçilmişken, bazı yerlerde ise merkezde bulunan bütün gayrimüslimler için ortak bir temsilci belirlenmiştir. Bolu merkezde Eski ve Yeni Ermeni Mahallesi olmak üzere iki mahalle bulunmaktadır. Her iki mahallede de kilise bulunmakta ve ayrı ayrı papazları yer almaktadır.²⁷ 1834 tarihli kocabaşı seçiminde bu iki mahalle idari açıdan birleştirilmiştir. Buna karşılık ayrı ayrı yazılan gayrimüslim mahallelerinin yazıldığı yerler

²¹ BOA, ARSK, d. 1672.

²² Akyıldız, 2006:16

²³ Ercoşkun, 2012: 136.

²⁴ Akyıldız, 2006:20

²⁵ Süme, 2018: 8.

²⁶ Akyıldız, 2006: 20.

²⁷ BOA. NFS. d. 697.

bulunmaktadır. 1835 tarihi itibarıyla Niğde Sancağına bağlı olan Develi Kazasında gayrimüslim mahalle temsilcileri kâhya-yı evvel ve kâhya-yı sani sıfatları ile ayrı yazılmıştır.²⁸ Bu karşılaştırma ülke genelindeki bir başka farklılığa işaret etmektedir. Bu da gayrimüslim temsilcilerinin isimlendirilmesidir. Bolu'daki gayrimüslim temsilci "kocabaş-ı evvel ve kocabaş-ı sani"²⁹ olarak isimlendirilirken Develideki gayrimüslim temsilcileri "kâhya-yı evvel ve kâhya-yı sani"³⁰ şeklinde isimlendirilmişlerdir. Benzer farklılıkları Biga³¹, Canik³², Selanik³³ ve Tırhala Sancağı³⁴ olmak üzere hem Anadolu hem de Rumeli'de gözlemek mümkündür. Yazıma ilişkin bir diğer farklılık ise muhtar, kâhya veya kocabaş sıfatıyla seçilen kimselere ilişkin bilgilerde göze çarpmaktadır. Bolu'da kişilerin sadece isimleri verilirken Çatalca,³⁵ Aksaray³⁶ ve Develi gibi bazı yerlerde nüfus sayımlarındaki yazım usulü örnek alınarak ak, kara ve kumral sakallı şeklinde kişilerin eşkâllerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Kimi defterlerin ise başlangıç kısımlarında kısa, orta ve uzun boy gibi yine eşkâle ilişkin bilgi verilirken buna ek olarak imam ve muhtarların yaşları ve oturdukları hane numaraları yer almaktadır. Ermeni kocabaşları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Bolu Merkez Ermeni Mahallesi

Mahalle-i Taife-i Ermeniyan	Papaz Kivork zımmi Kocabaş-ı evvel Tikfos zımmi Kocabaş-ı sani Serkiz
-----------------------------	---

Kaynak: BOA, ARSK, d. Nr. 1672

Gayrimüslim mahallelerin temsilcilerinin belirlenmesi söz konusu olduğunda da farklı fikirler dile getirilmektedir. Bunlardan birinde gayrimüslim mahallelere kahyaların atanmadığı eskiden olduğu gibi mahalle işlerinin kocabaşlar tarafından yürütüldüğü dile getirilmektedir.³⁷ Başka bir çalışmada ise başlangıçta kâhyaların kısa bir süre de olsa gayrimüslim mahallelerde görev aldıkları çeşitli yolsuzluklarının görülmesi ile eskiden olduğu gibi kocabaşlık uygulamasına geçildiğini ifade etmektedir.³⁸ Tablo 2'de Bolu'ya ilişkin olarak vermiş olduğumuz bilgi den de anlaşılacağı üzere Bolu'da yapılan ilk muhtarlık seçiminde, gayrimüslimler de kendi temsilcilerini seçmişlerdir. Bu uygulamada Müslüman mahallesindeki İmanın yerini Papaz, Muhtar-ı evvelin yerini Kocabaş-ı evvel, muhtar-ı saninin yerini de Kocabaş-ı sani almıştır. Elde edilen sonuçlar Müslüman mahallelerde seçilen muhtarlarla birlikte aynı deftere kayıt edilerek merkeze bildirilmiştir. Develi örneğinde ise ülkenin pek çok beldesinde olduğu gibi Bolu'da kullanılan Kocabaş sıfatının yerini kâhya-i evvel ve kâhya-i sani şeklindeki yazımı ile kâhya almıştır. Daha açık bir ifade ile gayrimüslim temsilcileri için ister kocabaş, isterse kâhya, deneysin muhtarlık teşkilatı bu isimler altında Müslüman mahalleleri ile eş zamanlı olarak gayrimüslim mahallelerinde de kurulmuş ve sonuçlar aynı deftere kayıt edilerek merkeze bildirilmiştir. Öncelikle Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivindeki Bâb-ı Âsafî Ruûs Defterleri (A. RSK. d.) fonunda yer alan muhtarlık seçim sonuçlarını ihtiva eden defterler olmak üzere arşivin diğer fonlarında yer alan konuya ilişkin belgeler bunu ortaya koymaktadır. Bu konudaki en çarpıcı örneklerden biri de Tırhala Sancağına bağlı Çatalca Kazası'nın Mahalle ve köylerinde yapılan kâhya seçimi sonucuna ilişkin defter olup, konumuza ilişkin şu açıklayıcı bilgiyi

²⁸ BOA. A. RSK. d. 1687; Süme, 2018: 37. (29-39)

²⁹ BOA, ARSK, d. 1672.

³⁰ BOA. A. RSK. d. Nr.1687.

³¹ BOA, ARSK, d. 1684.

³² BOA, ARSK, d. 1693.

³³ BOA, ARSK, d. 1681.

³⁴ BOA, ARSK, d. 1676.

³⁵ BOA, ARSK, d. 1676

³⁶ Topal, 2017: 529-531.

³⁷ Çadırcı, 1970: 411; Ortaylı, 2000: 109.

³⁸ Akyıldız, 2006: 52.

vermektedir. İrade-i Seniyye gereğince Tırhala Sancağının mahalle ve köylerinde İslam mahallelerinde daha önce muhtar-ı evvel ve sani namıyla ikişer muhtar seçilmişti. Bu defa adı geçen nizamın reaya halkında dahi uygulanmasına dair irade-i seniyye yayınlanmış olduğundan, Çatalca kazasının kasaba ve karyelerinde oturan reayanın karye ve köyelerine evvel ve sani namıyla güvenilir reyadan ikişer kâhya nasb olunarak isimleri deftere kayıt olunmuştur. Defter Çatalca naibi tarafından Fî 7 Camaziyelahir 1250/ 11 Ekim 1834'te tasdik edilmiştir. Bu defterin devamında ayrı bir giriş yazısı ile Müslüman mahallelerde yapılan seçim sonuçlarına ilişkin veriler yine naib tarafından tasdik edilmiş ve muhtarlar ve kahyalar için birer mühür talep edilmektedir.³⁹

2. Bolu Merkezeye Bağlı Köylerde Muhtarlık Seçimi

Bolu merkeze bağlı olan köyler kaynaklarda “*Etraf-ı Şehir Kurâhâsı*”⁴⁰ olarak geçmektedir. Bu köylerin Bolu merkeze olan konumuna bakıldığında hemen hepsi merkeze oldukça yakın olup şehrin etrafında adeta bir daire şeklinde sıralanmış oldukları görülmektedir. Bu köyler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Bolu Merkez Köyleri⁴¹

Sıra	Köyün Adı	Muhtar
1	Paşaköy nam-ı diğer Nazırlar	Muhtar-ı evvel Hacı oğlu Ahmed Muhtar-ı sani Hacı Ahmed oğlu Mustafa
2	Rumşalar (Kılıçarslan)	Muhtar-ı evvel Hacı Bekir oğlu Süleyman
3	Karye-i Kürkcüler	Muhtar-ı evvel Kasnakçıoğlu Mehmed Muhtar-ı sani ⁴²
4	Karye-i Kızılağıl	Muhtar-ı evvel Kara Osman oğlu İbrahim
5	Karye-i Çivril	Muhtar-ı evvel Kuşoğlu Hüseyin
6	Karye-i Seyyid Köy	Muhtar-ı evvel Davud oğlu İbrahim
7	Karye-i Kasablar	Muhtar-ı evvel Ömer oğlu Ali Muhtar-ı sani Keloğlu Mehmed
8	Karye-i Karaköy	Muhtar-ı evvel Keleşoğlu Seyyid Mehmed
9	Karye-i Afşar	Muhtar Mehmed
10	Karye-i Çayırköy sagir	İmam Ali Efendi
11	Karye-i Sancak	Muhtar Mehmed
12	Karye-i Çanşaberk sagir	İmam Mehmed Efendi ve Muhtar
13	Karye-i Sultan Köy	Muhtar Efendi oğlu Hasan
14	Karye-i Kısahunlar sagir (Çampı-	İmam Mustafa Efendi ve Muhtar
15	Karye-i Sultan Bey	Muhtar-ı evvel Ali
16	Karye-i Köprücüler	Muhtar Emiroğlu Mustafa
17	Karye-i Taşoluk sagir	İmam İbrahim Efendi ve Muhtar
18	Karye-i Hızır Şeyhler sagir	İmam ve Muhtar İbrahim Efendi
19	Karye-i Kozlu	Muhtar-ı evvel Köseoğlu Mustafa Muhtar-ı sani Ömer oğlu Selim

³⁹ BOA, ARSK, d. 1676.

⁴⁰ BOA, ARSK, d. 1672; BOA. NFS. d. 704 ve 705.

⁴¹ Tablolarda yer alan ve ismi değiştirilen köy isimlerinin günümüzdeki isimleri parentez içinde belirtilmiştir.

⁴² Muhtar-ı sani ismi yazılmamıştır.

⁴³ Kısahunlar karyesinin diğer adı Gürcüler idi. Bu husus BOA.VRD.ML.TMT. d. 3159 numaralı temettuat defterinde “*Der karye-i Kısa Hunlar nam-ı diğer Gürcüler*” şeklinde geçmektedir. Kısa Hunlar ismi zaman içinde unutulmuş Gürcüler ismi kullanılmaya başlamıştır. Ancak İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 1962'de aldığı bir karar gereğince Bolu'da değiştirilen diğer köy isimleriyle birlikte Gürcüler ismi Çampınar olarak değiştirilmiştir. Geniş bilgi için bkz. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Bolu İli Bülteni, 1962, 6.

20	Karye-i Sığır Kuyruğu (Sebenardı)	Muhtar Kır Mehmed oğlu Hasan
21	Karye-i Bakırlı Çanşa	Muhtar Emir Hüseyin
22	Karye-i Dodurga	Muhtarı Hacı İbrahim
23	Karye-i Eynesli	Muhtarı Değirmencioğlu Osman
24	Karye-i Soku	Muhtar-ı evvel Müzellefoğlu Hasan
25	Karye-i Uruzlar	Muhtar-ı evvel Keşçioğlu Mehmed
26	Karye-i Ösenek	Muhtar Sokulu İbrahim
27	Karye-i Göl	Muhtar İmamoğlu Hasan
28	Karye-i Sarıcalar	Muhtar Hacı Ömer oğlu Mehmed
29	Karye-i Salıbeğler	Muhtar-ı evvel Ali
30	Karye-i Karacasu	Muhtar Koçoğlu Emin
31	Karye-i Emin	Muhtarı Derviş oğlu Salih
32	Karye-i Yozgat (Çamyayla)	Muhtar Dede Mustafa
33	Karye-i Ilıca Kınık	Muhtar Hüseyin
34	Karye-i Mesciler	Muhtar Taburoğlu Hüseyin
35	Karye-i Kuşçular	Muhtar Değirmencioğlu Mehmed
36	Karye-i Değirmenözü	Muhtar Hüseyin
37	Karye-i Demirciler	Muhtar Çurış Ahmed
38	Karye-i Hacıbekler sagir	İmam Derviş Mehmed Efendi
39	Karye-i Çakmaklar	Muhtarı Ahmed
40	Karye-i Alpagut Bey	İmam Süleyman Efendi ve Muhtar
41	Karye-i Pir Ahmedler	Muhtar-ı evvel Mehmed Ağa
42	Karye-i İsamanlar	Muhtarı Geredelioğlu Ahmed
43	Karye-i Nefs-i Alpagut	Muhtar-ı evvel Mehmed Sani Ahmed
44	Karye-i Dereceviran (Dereceören)	Muhtar-ı evvel Hacı Mehmed
45	Karye-i Ömerler	Muhtar-ı evvel Mehmed Muhtar-ı sani Musa oğlu Ali
46	Karye-i Çatak Felakettin	Muhtar-ı evvel Mustafa
47	Karye-i Avdan	Muhtar Çakıroğlu Ömer
48	Karye-i Yenice Felakettin	Muhtar-ı evvel Hüseyin
49	Karye-i Çepni	Muhtar-ı evvel Suhteoğlu Hasan
50	Karye-i Kuzfındık	Muhtar-evvel Veli oğlu Necib
51	Karye-i Saccılar	Muhtar-ı evvel Molla Hüseyin
52	Karye-i Güney Felakettin	Muhtar-ı evvel Duru Ömer oğlu Mehmed
53	Karye-i Peliticik	Muhtar-ı evvel Kara Hasan oğlu Mustafa
54	Karye-i Gögem	Muhtar-ı evvel Hacı Hüseyin Muhtar-ı sani Hacı Ahmed
55	Karye-i Belkaraağaç	Muhtar-ı evvel Salih
56	Karye-i Çıkınlar	Muhtar-ı evvel Ahmed Bey Sani Hüseyin Bey
57	Karye-i Okçular	Muhtar-ı evvel Hacı Hasan Efendi
58	Karye-i Şeyh Köyü	Muhtar Abdullah Ağa
59	Karye-i Berk-i Kebir	Muhtar-ı evvel Molla Osman
60	Karye-i Dadıç (Ovadüzü)	Muhtar-ı evvel Molla Mehmed

Bolu'da yapılan ilk muhtarlık seçim sonuçlarının yazımında üç farklı uygulama görmekteyiz. Bunlardan birincisinde, imam, muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani yazımı, ikinci yazımda imam ve muhtar-ı evvel, üçüncüsünde ise sadece imam yazımıdır. Bu uygulama nüfusa bağlı olarak köyün büyüklüğü ile alakalıdır. Yukarıda küçük olan mahalle ve köylerde muhtarlık seçimi yapılmayıp yönetimin eskiden olduğu gibi imamlara bırakıldığına belirtmiştik. Tabloda yer alan Karye-i Çayırılar ve Karye-i Hacıbekler buna örnek olarak gösterilebilir. Buna göre büyük köylerde birinci, orta büyüklükteki köylerde ikinci, küçük köylerde ise üçüncü yazım şekli uygulanmıştır. Tabloda sadece muhtar isimlerine yer vermek amacıyla birinci ve ikinci yazım türüne yer verilmemiş sadece muhtar isimleri belirtilmiştir. Üçüncü yazım türünde ise ilgili köyde muhtar seçilmediği için sadece imam isimleri yer almaktadır. Burada dikkat çeken husus imamların her üç yazım türünde de yer almasıdır. İlk muhtarlık seçimlerinin mahalle ve köy yönetiminin imamlardan alınıp muhtarlara verilmesinde bir geçiş süreci olması hasebiyle imamların mahalle ve köy yönetimindeki önemlerini hâlâ korudukları görülmektedir. Küçük mahalle ve karyelerde yönetimin sadece imamlara bırakılması bunun açık bir göstergesidir. Bazı karyelerin karşısında aynı şahıs için "imam ve muhtar" sıfatlarının yazılı olması bu kişilerin sadece imam sıfatıyla köy yönetimini üstlenmediğini beraberinde muhtar sıfatını da kullandığı görülmektedir. Tabloda yer alan "*Karye-i Kısahunlar sagir İmam Mustafa Efendi ve Muhtar ve Karye-i Çanşaberk Sagir İmam Mehmed Efendi ve Muhtar*" yazımları bu hususa örnek olarak verilebilir. Bu uygulamanın sadece Bolu için geçerli olduğu diğer beldelerde küçük mahalle ve karyelerin idari açıdan birleştirilme yoluna gidildiğini belirtmemiz gerekir.

3. Bolu Sazak Nahiyesine Bağlı Köylerde Muhtarlık Seçimi

Bolu'da ilk muhtarlık seçimlerinin yapıldığı tarih olan 19 Haziran 1834'te merkez kazaya bağlı üç nahiye bulunuyordu bunlardan birincisi Sazak nahiyesidir. Bolunun ağırlıklı olarak doğu yönünde bulunan ve nispeten şehre yakın olan 44 köy Sazak nahiyesi adı altında idari bir birim olarak kabul edilmiştir. Sazak nahiyesine bağlı olan köyler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. Bolu Sazak Nahiyesi Köyleri

Sıra	Köyün Adı	Muhtar
1	Karye-i Tekke-i Ümmi Kemal (Işıklar)	Muhtar-ı evvel Hasan oğlu İbrahim Sani Veli
2	Karye-i Kuzviran	Muhtar-ı evvel Mehmed
3	Karye-i Karamanlar	Muhtar-ı evvel Mehmed Ali
4	Karye-i Kandamış	Muhtar Süleyman
5	Karye-i Yayladınlar	Muhtar-ı evvel Mustafa
6	Karye-i Kınık Sazak	Muhtar-ı evvel Ahmed
7	Karye-i Yenice Zeameddin (Yenicepınar)	Muhtar Kara Osman oğlu Ali
8	Karye-i Susuz Kınık	İmam Hasan Efendi
9	Karye-i Saraycık	Muhtar Emiroğlu Ali
10	Karye-i Zahmanlar	Muhtar Gündükoğlu Ali
11	Karye-i Fülüsüülvi (Yukarıçamli)	Muhtar-ı evvel Yazıcı Mustafa
12	Karye-i Fülüsüsüfli (Aşağıçamli)	Muhtar Hacı Abdullah oğlu Mehmed
13	Karye-i Turakçı	Muhtar-ı evvel Küçük Ömer oğlu Hüseyin
14	Karye-i Kuz Filos	Muhtar Halil Beyoğlu Hasan
15	Karye-i Şancalar	Muhtar İgnecioğlu Hüseyin
16	Karye-i Çanakçılar	Muhtar Türbedaroğlu Mustafa
17	Karye-i Karacaagaç	Muhtar-ı evvel Hüseyin
18	Karye-i Hariç Geçitviran (Yenigeçitveren)	Muhtarı Hasan
19	Karye-i Vakıf Geçitviran (Vakıfgeçitveren)	Muhtar Şaban oğlu Ahmed

20	Karye-i Hariç Akçakavak (Yeni Akçakavak)	Muhtarı Hüseyin
21	Karye-i Vakıf Akçakavak	Muhtar Koçoğlu Hüseyin
22	Karye-i Çanşa Zeameddin (Yazıören)	Muhtarı Bıçakçioğlu Hüseyin
23	Karye-i Ahmedler sagir	İmam Mustafa Efendi
24	Karye-i Bahçeköy	Muhtarı Çilesizoğlu Halil
25	Karye-i Tatlar	Muhtar Mehmed
26	Karye-i Yelekler sagir	İmam Mustafa Efendi
27	Karye-i Ocaklar	Muhtarı Hüseyin Ağa
28	Karye-i Oğulduruk	Muhtar Hüseyin
29	Karye-i Yuva	Muhtar-1 evvel Çakıroğlu
30	Karye-i Dadanı (Alıçören)	Muhtar-1 evvel Neccaroğlu Hasan Sani Hacı oğlu Mustafa
31	Karye-i Ulumescit	Muhtar-1 evvel İbrahim Ağa Muhtar-1 sani Hacı Abdullah
32	Karye-i Çatak Zeameddin (Çatakören)	Muhtar-1 evvel Mehmed
33	Karye-i Berk Gökpınar sagir	İmam ve Muhtar Hafız Mehmed Efendi
34	Karye-i Çay Gökpınar	Muhtar-1 evvel Hafız Ali
35	Karye-i Kındıra	Muhtar-1 evvel Mustafa
36	Karye-i Kol	Muhtar-1 evvel Hacı Abdullah
37	Karye-i Bürnük	Muhtar-1 evvel Hüseyin
38	Karye-i Kırha	Muhtar-1 evvel Ahmed
39	Karye-i Baltalı	Muhtar-1 evvel Hacı Ali
40	Karye-i Güney Gideriç/Gidiriş	Muhtar-1 evvel Hasan
41	Karye-i Afşar Gideriç/Gidiriş	Muhtarı Uzun Hasan
42	Karye-i Bünüş	Muhtar-1 evvel Tombuloğlu Ahmed
43	Karye-i Ericcek	Muhtar-1 evvel Demirci Mehmed
44	Karye-i Kayı Sazak	İmam Muhtar-1 evvel ⁴⁴

Kaynak: BOA, ARSK, d. Nr. 1672

Sazak Nahiyesine bağlı köylerin yazımında da doğrudan merkeze bağlı köylerin yazımındaki esaslar geçerli olmuştur. Burada da küçük köylerin yönetimi imamlara bırakılmıştır. Tabloda 33. sırada yer alan “*Karye-i Berk Gökpınar Sagir İmam ve Muhtar Hafız Mehmed Efendi*” yazımı bir kişiye imam ve muhtarlık görevinin birlikte verildiğini göstermektedir.

4. Bolu Gökçesu ve Yığılca Nahiyesi Köylerinde Muhtarlık Seçimi

Bolu muhtarlık seçim sonuçlarının yazıldığı defterde, Yığılca “Nahiye-i Yığılca” şeklinde “Kura-raha-i Nahiye-i Gökçesu İmam ve Muhtar” başlığı altında yer almaktadır. Sadece Yığılca merkezinde yer alan imam, muhtar-1 evvel ve saninin adlarına yer verilmiştir. Yığılca Nahiyesine bağlı herhangi bir köy kaydı bulunmamaktadır. Daha sonra Gökçesu Nahiyesine bağlı olan köylerin yazımına geçilmiştir.

⁴⁴ İmam ve Muhtar-1 evvel ismi belirtilmemektedir.

Tablo 5. Bolu Yığılca ve Gökçesu Nahiyesi Köyleri

Sıra	Köyün Adı	Muhtar
1	Karye-i Nahiyeye-i Yığılca	Muhtar-1 evvel Mehmed Ağa Muhtar-1 sani diğer Mehmed Ağa
2	Karye-i Hamza Bey	Muhtar-1 evvel Ali Bey
3	Karye-i Çukurviran (Çukurören)	Muhtar-1 evvel Ali Bey
4	Karye-i Yakublar	Muhtar-1 evvel Ali
5	Karye-i Müstakimler	Muhtar Karagöz Mustafa
6	Karye-i Mesci Çele	Muhtar Sarıcaoğlu Ömer Ağa
7	Karye-i Bayat	Muhtarı Selim Ağa
8	Karye-i Demirciler	Muhtarı Arabacıoğlu Mehmed
9	Karye-i Veyisler	Muhtar-1 evvel Mustafa
10	Karye-i Bağışlar	Muhtarı Hazinevaroğlu Mustafa
11	Karye-i Kadirler	Muhtar-1 evvel Süleyman oğlu Ali
12	Karye-i Afşar Gökçesu	Muhtar Hacı Güzeloğlu Mehmed
13	Karye-i Kugum sagir	İmam ve Muhtar Efendi ⁴⁵
14	Karye-i Merkezler	Muhtarı Hacı İbrahim oğlu Mehmed
15	Karye-i Küplüce	Muhtar Emmioğlu Hüseyin
16	Karye-i Kuz-ı Kebir	Muhtar-1 evvel Hüseyin Ağa Muhtar-1 Sani Katipoğlu Ahmed
17	Karye-i Çorak	Muhtar Hüseyin Ağa
18	Karye-i Kuz-ı sağır	Muhtarı Mustafa Ağa
19	Karye-i Banaz	Muhtar Şerkeşoğlu Halil
20	Karye-i Çandır sagir	İmam ve Muhtar Mehmed Efendi
21	Karye-i Bölükviran (Bölükören)	Muhtar Çıraoğlu Hasan
22	Karye-i Karakaya	Muhtarı Osman
23	Karye-i Kayabükü sagir	İmam ve Muhtar Osman Efendi
24	Karye-i Ağalar	Muhtarı Hacı Ahmed oğlu Mustafa
25	Karye-i Ağacalar	Muhtarı Bağlıoğlu Hasan
26	Karye-i Çukur	Muhtar Hacı oğlu Mehmed
27	Karye-i Babahızır	Muhtarı Vahaboğlu Hasan
28	Karye-i Çakırlar	Muhtar Hasan Ağa
29	Karye-i Güney Gökçesuyu	Muhtar İlmekoğlu Ahmed
30	Karye-i Elemen	Muhtar-1 evvel Hoca Hasan oğlu Mehmed Sani Sarı Veli oğlu Hacı Hasan
31	Karye-i Hayranlar nam-ı diğer Vakıf- çubukçular	Muhtarı Kocaoğlu Ahmed
32	Karye-i Yunuslar sagir	İmam Mehmed Efendi
33	Karye-i Sarıçam	Muhtarı Çakıroğlu Mehmed Ağa
34	Karye-i Değirmenderesi	Muhtarı Kışoğlu Veli
35	Karye-i Müstakimler	Muhtarı Hacı Memiş
36	Karye-i Bükü-i Kebir (Kaya Bükü)	Muhtarı Himmet oğlu Ahmed
37	Karye-i Arab sagir	İmam ve Muhtarı Hüseyin Efendi

Kaynak: BOA, ARSK, d. Nr. 1672

⁴⁵ Deftere isim yazılmış ancak sonradan karalanmış olduğu için okunmamaktadır.

Gökçesu Nahiyesi muhtarlık seçim sonuçları yazımında tablo 3 ve 4'te yer alan yazım esasları geçerli olmuştur. Küçük oldukları gerekçesi ile Kuğum, Çandır, Kayabükü, Yunuslar ve Arablar köylerinde muhtarlık seçimi yapılmamış köylerin idaresi önceden olduğu gibi imamlara bırakılmıştır.

Sonuç

Bu çalışma ile Bolu'da ilk muhtarlık teşkilatının 19 Haziran 1834'te kurulduğunu tespit ettik. Çalışmamızda Bolu merkezde yer alan Müslüman ve gayrimüslim mahalleleri, doğrudan merkeze bağlı olan köyler, Sazak, Gökçesu ve Yığılca Nahiyeleri ve buralara bağlı olan köyler ele alınmıştır. Adı geçen yerlerde seçilen muhtarlar ve görevli imamların isimleri tespit edilmiştir. Tablolarda yer alan köy isimlerinden bazıları değişmiştir. Bu köylerin günümüzdeki adları parantez içinde belirtilmiştir. Çalışmamız muhtarlık teşkilatının Bolu'da kuruluşuna ilişkin olmakla beraber, tablolarda yer alan isimler, yer adları (toponomi) çalışmalarına da kaynaklık edecek zenginliktedir.

Yerel yönetimlerin önemli bir unsuru olan muhtarlık Osmanlı Devleti'nde ilk olarak 1829'da başkent İstanbul'da kurulmuştur. Muhtarlık teşkilatının taşrada ilk uygulamasına ise 1833'te Kastamonu Vilayetinde geçilmiştir. Bolu 1833 yılı itibarıyla sancak statüsünde Kastamonu Vilayetine bağlıydı. Bu itibarla Bolu muhtarlık teşkilatının taşrada ilk kurulduğu yerlerdendir. Taşrada yapılan muhtarlık seçimleri sancak defter nazırları tarafından kayıt altına alınmış elde edilen sonuçlar beldenin kadısı tarafından tasdik edilerek merkeze bildirilmiştir. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivindeki Bâb-ı Âsafî Ruûs Defterleri (A. RSK. d.) fonunda yer alan muhtarlık seçim sonuçlarını ihtiva eden defterler bu konuda açıklayıcı bilgiler vermektedir. Bu deftere ek olarak Bolu Mütessellimi el-Hâcc Ahmed'in Bolu'da yapılan muhtarlık seçim sürecinin her aşamasını detaylı bir şekilde ele alan ve padişaha sunulan raporu oldukça önemlidir. Raporda yer alan bilgiler taşrada muhtarlık teşkilatının kuruluşuna ilişkin iki tartışmaya son verir niteliktedir. Bunlardan birincisi muhtarların atama yoluyla değil "intihab/ seçme, seçilme" ve buna bağlı olarak "bi'l- intihab /seçim yoluyla" belirlendikleridir. İkincisi ise gayrimüslim mahallelerin kahyalar mı yoksa kocabaşlar tarafından mı yönetildiği yönündeki tartışmadır. Bu hususta ilgili raporda yer alan bilgilere istinaden varılan sonuç şudur. Gayrimüslim temsilcileri için ister kocabaş, isterse kâhya, denilsin muhtarlık teşkilatı bu isimler altında Müslüman mahalleleri ile eş zamanlı olarak gayrimüslim mahallelerinde de kurulmuş ve sonuçlar aynı deftere kayıt edilerek merkeze bildirilmiştir. Daha önce verilen örneklerden anlaşılacağı üzere kimi yerlerde gayrimüslim temsilcileri için kâhya sıfatı kullanılırken kimi yerlerde ise muhtara karşılık gelmek üzere kocabaş sıfatı kullanılmıştır.

Taşrada muhtarlık teşkilatının kuruluşu sürecinde pek çok beldede küçük mahalle ve köylerin idari açıdan birleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bolu'da bu konuda farklı bir uygulama ile karşılaşırız. Bolu'da küçük mahalle veya köylerde muhtarlık seçimi yapılmadığını buraların yönetiminin önceden olduğu gibi imamlara bırakıldığını veya bir kişiye imamlıkla beraber muhtarlık vazifesinin de verildiğini tespit ettik.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)*

Tetkik Eserler

Akyıldız, Ali (2006a), "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişimine Genel Bir Bakış", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 14, 11-30.

* Arşiv belge numaraları metinde verilmiştir.

_____ (2006b), “Muhtar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 31, 51-53.

Atam, Şenay, (2013), “1834 Yılında Tokat’ta Mahalle Yapılanması ve Muhtarlık Teşkilâtının Kurulması”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6/2, 73-90.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi (2010), (Haz. Yusuf İhsan Genç vd.) İstanbul: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

Çadırcı, Musa (1970), “Türkiye’de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme”, *Bellekten*, XXXIV/135, 409-419.

Devellioğlu, Ferit (1984), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitapevi.

Ercoskun, Tülay (2012), “Osmanlı Devleti’nde Muhtarlık Kurumunun İşleyişine İlişkin Düzenlemeler ve Gözlemler”, *Bilgi*, 6, 132-154.

Ergenç, Özer (2012), *Osmanlı Tarihi Yazıları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Güneş, Mehmet (2014), *Osmanlı Döneminde Muhtarlık ve İhtiyar Meclisi (1829-1871)*, İstanbul: Kitabevi.

Hayta, Necdet ve Uğur, Ünal (2005), *Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri*, Ankara: Gazi Kitapevi.

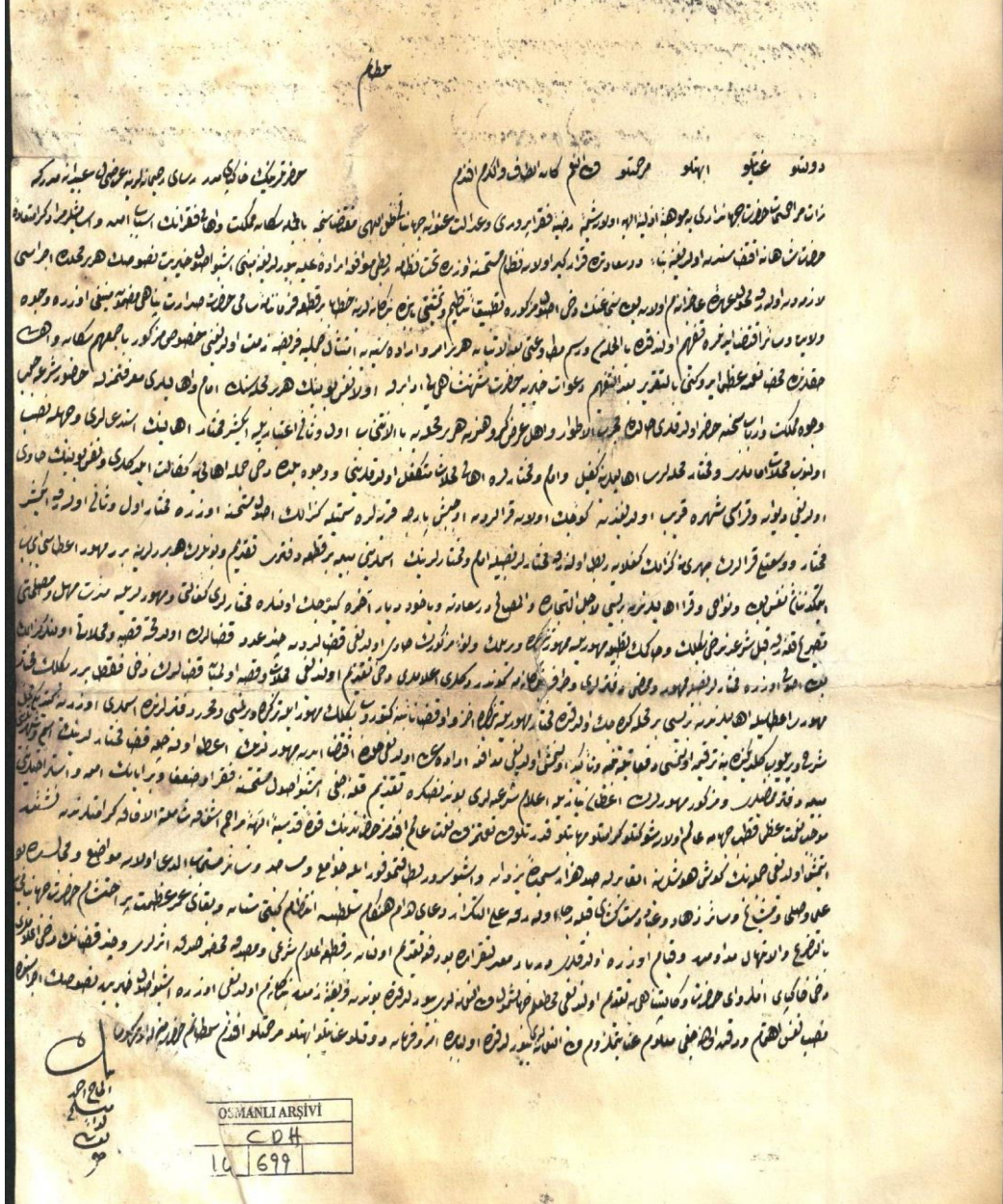
İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü (1962), Bolu İli, 1-32.

Ortaylı, İlber (2000), *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: TTK Yayınları.

Süme, Mehmet (2018), “Muhtarlık Teşkilatının Kuruluşu ve Develi’de İlk Muhtarlık Seçimi”, *1. Uluslararası Develi-Aşık Seyrani ve Türk Kültürü Kongresi 4-6 Ekim Develi*, 29-39.

Topal, Nevzat (2017), “Aksaray Sancağı Mahalle ve Köy İdarelerinde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması (1835)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/2, 524-535.

Ek. 2. Bolu'da yapılan muhtarlık seçimlerinin hangi kurallar dairesinde yapıldığını ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan ve Bolu mütesellimi El-Hâcc Ahmed tarafında Padişaha sunulan tahriratın suretidir.

BOA. C.DH.14/699.